

Yaşam Felsefesi - Varlık/Yokluk ve Zeka

Dr. Hilmi OR

Dünyanın bugünkü insanın yaşamasına müsait olan dönemde dünyaya gelmiş olmak bir ayrıcalıktır. Nefes alabilmek, havayı ciğerlerine çekebilmek, çiçekleri koklayıp kokusunu alabilmek, yürüyebilmek, koşabilmek, konuşabilmek, iletişim kurabilmek, doğayı hissedebilmek, her güneş doğuşunda dünyada dengelerin yeniden kurulduğunu hissetmek, bir kediyi sevebilmek bir ayrıcalıktır. Beş duyuya sahip olup, onları akıl ve duygularımız ile yönlendirebilmek, ruhumuzu ve beynimizi algılarımız ile beslemek bir ayrıcalıktır.

Farkına varmamız gereken tek şey: Bunların bir ayrıcalık olduğudur.

Bazı bireyler "Milyarlarca sperm içinde birinci ol, sonra da gel şu yaşadığın yaşama bak..." derler.

Ben bu sözü biraz değiştirmek istiyorum: "Milyarlarca sperm içinde birinci olma ayrıcalığı, ya-

Günaydın...

Güzel bir gün hepimiz ile olsun.

Nefes almanın/alabilmenin değerini yaşamın sınırına gelip dönmüş olanlar daha iyi bilir. Dilerim kimse yaşam tehlikesi yaşamamış olsun... Ama yaşamın sınırına kadar gelip geri dönmüş olanlar, halen hayatta olmalarının değerini daha iyi bilirler ve ellerinde olduğu kadarı ile yaşamın tadını çıkarırlar. Bu har vurup harman savurmak, çalışmamak, herşeyi boş vermek demek değildir. Yaşamak, yaşamda olmak bir ayrıcalıktır.

şamın her noktasında devam ediyor."

Yaşam felsefesi ile başladık, yaşam öğretisi ile devam edelim.

Ölüm döşeğindeki bir anne çocuğuna o anda bile yaşam dersi verebilir.

Yaşamı boyunca herşeyi eşi ve çocukları için yapmış ve ileri yaşlara gelmiş olan bir anne, birkaç ağır hastalık geçirir. Ne diğer zamanda ne de hastalıkları sırasında kendisi ile pek ilgilenmeyen bir çocuğu, son hastalığında yanına gelir. Son iki senedir annesini hiç aramamıştır. Çeçirdiği hastalık nedeni ile hafıza kaybı da yaşayan anne yataкта yatmaktadır. Çocuğu yanına girer ve "Beni tanıdın mı?" der. Anne bakar, ama tanıyamaz. Çocuk "Ben çocuğun X, tanımadın mı?" der. Anne cevabını verir:

"Benim çocuğum olsaydın, bu durumda bana bunu sormak yerine, koşup bana sarılır, "Canım annem, ben geldim" der ve beni öperdin."

Dünyada bize emek veren, bizi seven insanları unutmamalıyım. Hele anneleri... Onlar çocuklarının duyarsızlıklarını hemen her zaman affederler. Anneleri üzmemek, kırmamak ve onların beklediği belki de tek şey olan- sevgiyi esirgememek gerekir.

Ancak yaşam her zaman adil olmamış insan-

lara. Sevgi ve saygı bekleyen sanatçıların ve zanaatkarların başına neler gelebilmiş, bir bakalım...

Prag Saat Kulesi

Prag Saat Kulesi bir sanat eseri olduğu kadar sanatçı ve zanaatçıların ne kadar tehlikeli bir yaşam sürdüğünü gösterir. Bu güzel eseri yüzyıllar sonra bugün bile hayranlıkla izleniyor ise, "Yaratılmış olan güzellikle tehlikenin ne ilgisi var?" diyeceksiniz. İrdelemekte yarar var...

Prag Saat Kulesi bundan yüzyıllar önce, sadece zamanı (saati) göstermek için değil, sadece günün içindeki aydınlık ve karanlık olan süreyi göstermek için değil... aynı zamanda o zamanın kivilisenin ve devletin kabul ettiği evrenin kuruluş şemasını içermekte idi. Yani Batlamyus dizgesi denilen, dünyanın evrenin merkezinde olduğu, çevresinde o zaman bilinen gezegenler olarak güneş, ay ve diğer beş gezegenin döndüğü bir sistem betimlenmişti.

Dini simgeler olan on iki havariler de saat başı açılan pencere-lerde güzükten, dönen bir sistem içinde saate eklenmişti. Saat kulesinde çeşitli heykel ve figürler vardı: İskelet ölümü ve ölümden sonraki yaşamı devamlı hatırlatan bir figürdü ve her saat başı ipi çekerek saatin döngüsünü çalıştırıyordu. Bazı millet ve ırklara da gönderme yapan betimlemelerde daha çok olumsuz özellikler ön plana çıkartılıyor ve dolaylı olarak bu özelliklere sahip olmamak erdemleri hatırlatılıyordu.

Daha bir çok sembolün bulunduğu bu saat kulesini olağanüstü güzel bir betimleme ile sunmak kuleyi yapan zanaatkarın gözle-rini kaybetmesine neden olmuştur. "Zanaatkar bir daha benzeri bir kuleyi ya da aynı güzellikte bir eseri başka bir yerde yapma-sın diye, o zamanın hükümdarının emriyle kör edilmiştir."

Benzer yaklaşım dünyada çeşitli yer ve zamanlarda geçerli olmuştur. Örneğin Topkapı Sarayı'nda daha önce var olduğu bi-linmeyen birçok gizli dehliz bulunmuştur. Bu tüneller yapıldığı zamanki hükümdarlar, dehlizi planlayan mimar ve yapan işçile-rin ya gözlerine mil çekirmişler ya da öldürmüşlerdir.

Toparlayacak olursak, güzellikleri üretmek veya başkalarının özel işine yarayacak eserler üretmek sanatçı/zanaatkar için tehlikeli olabilmış.

Sanatçıların ve zanaatkarların ürettiği güzelliklere bakalım yeni-den... Hemen her sanatçının kendi dalında bilinçli ya da bi-linçsiz kullandığı bir oran vardır:

Altın oran

İçinde yaşadığımız evreni anlamak için kullanılan yöntemlerden biridir matematik... Sayılar bir birime sahip varlıkların niceliklerini betimlemek için kullanılır. Nicelik özelliklerinin birbirine oranları ya da ritmik olması ise sayı dizilerinde ortaya çıkar. Evreni incelerken sayılar belli bir ritim içinde, dizi haline gelirse bunun bir tesadüf olmadığını fark etmiştir insan... Ve benzer dizilerin evrende başka yerlerde de olup olmadığını incelemiştir.

Fibonacci dizisi kendinden önceki iki sayının toplamından olu-şan bir sayı dizisidir. 0, 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34... şeklinde devam eder. Sayılar büyüdükçe ardışık iki sayının oranı sonu ol-mayan 1,61... sayısına dönüşür. Altın oran adı verilen bu ora-

nın kullanıldığı yerlerde işlevin optimal olduğu dikkati çeker. Bu oran evrende canlı varlıklarda da rastlanan bir orandır.

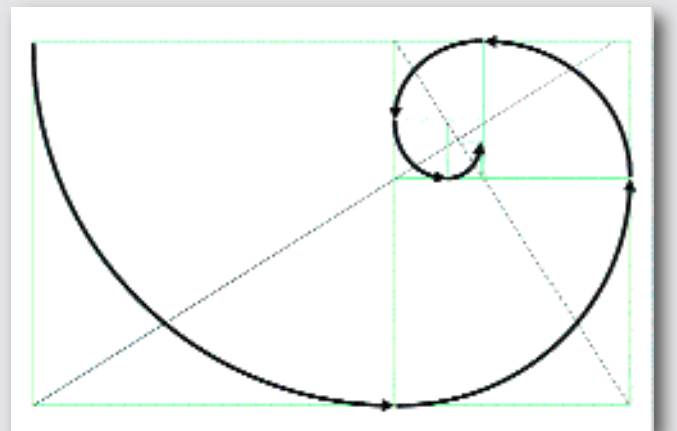
Doğada altın orana sık rastlanması araştırılmasına ne-den olmuştur. Oranın kullanıldığı doğal veya insan ya-pısı eserler insanın gözüne hoş gelir. İnsanın ardışık bir çok kemiğinde altın oran göze çarpar.

Altın oran içeren varlıklarda işlevsellik yanında görsel-lik, yani güzel algılanma ve güzeli algılatma isteği var-dır. Altın orana sahip varlık, yapı ve eserler güzel olarak algılanırlar.

Eski Yunan heykellerinde ardışık birçok kemik ve kas doku oranında altın oran kullanılmıştır. Çok eski olma-larına rağmen halen göze güzel gelmesinin önemli ne-denlerinden biridir bu oran... On yıllar önce kadının ideal ölçüsü olarak betimlenen göğüs:bel:kalça için 90: 60: 90 oranı da böyle bir orandır.

Yaklaşık olarak altın oranı betimler. Eski Yunan heykel-lerinde de göğüs: bel: kalça için bu oran kullanılmıştır. Ancak... şu unutulmamalı, burada önemli olan sayılar değil, oranlardır. Ne demek mi istedim? 90: 60: 90'ın yaptığı etkiyi 120: 80: 120 veya 150: 100: 150 de ya-pacaktır...

Doğadaki en tipik altın oranı kesiti helezonik yapıda olan varlıklardadır. Bir deniz salyangozu olan Nautilus'un (ki ismi dünyanın ilk atom denizaltısına verilmiştir) kabuğunun helezonunun kesitinin eni her dolanımda bir önceki dolanımın kesitinin enine göre al-tın oran katında artar.

Altın oran varlıkların sahip olduğu bir özelliktir. "Var"lık nasıl oluyor? Bunu biraz sorgulamakta yarar var.

Varlık ve yokluk...

Bütün bilimsel yapılarda olması ve algılaması zor olan iki kavram... Matematikteki sıfır sayısı ve kavramının üzerinde biraz durmak varlık ve yokluğu anlamakta yardımcı olabilecektir.

Sayılar hem pozitif hem de negatif yönde olabilirler. Sayıların özelliklerinden biri bir birimleri olmasıdır (en basit şekli ile kg, metre, adet, litre gibi). İşte bu birim dahilinde yokluk haline "sıfır" denmektedir.

Eskiden bilimde ileri olan Arapların matematikte tanımladığı önemli bir sayıdır "sıfır". Anımsayacak olursak Türkçe'deki "Cebir" kelimesi, İngilizce'deki ismi ile "Algebra" Arap bilim adamı "El Ceb'ı" den gelmektedir.

Tekrar "sıfır"a dönelim. Sıfır varlık ile yokluğu anlatmak için kullanılacak en uygun alegoridir bence. Önerilen birimin sınırları içinde ve duyarlık miktarı içinde tıbbi deyim ile "eser miktarı" bile olmamasıdır "sıfır".

Sıfır olmak her zaman "yokluk" demek olmayabilir. Ölçme yöntemi istenileni algılamıyor olabilir. Yani algılama eşiği, mevcut olan miktarın altında ise, "var" olan "yok" gibi algılanabilir. Algılamanın başladığı değere "eşik değeri" denmektedir.

Nitelik-nicelik

Bu aşamaya gelmişken bazen ne olduğu algılamakta zorlanılan iki tanımı da bu veriler ile tanımlayalım. Eşiğe bağlı olarak bir şeyin "var" veya "yok" olarak algılanması "nitelik", rakamlar ile "yok" ("sıfır") veya "var" olarak algılanması ile nicelik olmaktadır.

Hımmmm...

Peki bu kadar basit -ya da karmaşık düşüncelere yaşamda ihtiyaç var mı? "Sıfır"ı hiç kullanıyor muyuz?

Varlık-yokluk kuramsal sistemi üzerine kurulu bir cebir vardır: "Bool cebiri". "Matematiksel mantık" olarak da nitelenebilecek Bool cebiri, kendi algılama ve eşik değer sınırları içinde var olanı "1", "yok" olanı ise "0" olarak tanımlar. Bool cebiri bilgisayar donanım ve yazılımının temelini oluşturur. Bilgisayar teknolojisinde donanım (hardware) "0" ve "1"leri algılamak ya da başka bir yoldan (elektrik v.s.) gelen sinyalleri "0" ve "1"lere çevirmek, yazılım da (software) "0" ve "1"leri istenilen şekilde düzenlemek üzerine kuruludur. Yani "var" ya da "yok" üzerine...

Bu basit ya da basitleştirilmiş Bool cebiri sistemi, insan beyni için uzun zaman alabilecek işlemleri daha hızlı ve daha az yanlış ile (yanlışsız değil !!!) yapabilmektedir.

Neden yanlışsız değil! Sonuçta hem donanım, hem de yazılım insan hatasına açıktır. Ayrıca "0" ve "1"lerin algılama eşik değerine bağlı olduğunu unutmamak gerekir.

Aletlerin algılama eşiğinden bahsettik. İnsanların algılama eşiği ile oluşan ve ya değişen algılamalar da var. Örneğin gölge ve silüet...

Gölge ile silüetin farkı

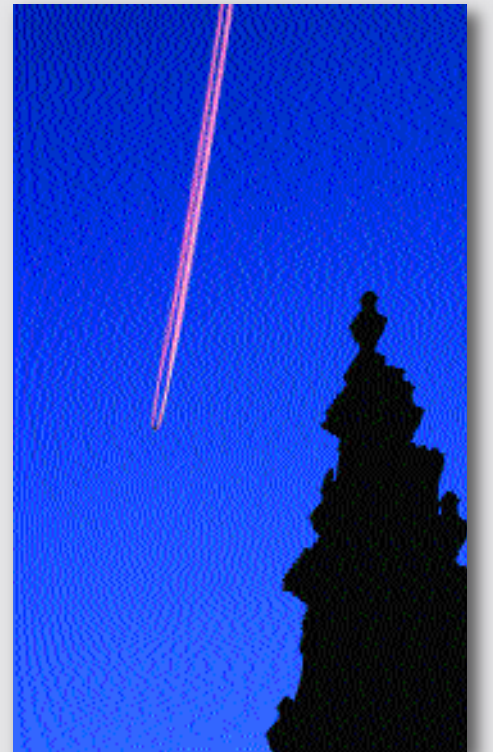
Çöz çevreyi algılamak çok hızlı bir şekilde, çeşitli yöntemler ile refleks (istemli) olarak baktığı yerdeki ışık algılama eşiğini değiştirerek, hemen her yeri aynı ya da benzer ışık yoğunluğunda algılar. Çözün bu özellikleri nedeni ile gölgedeki yerlerde de, ışığın yoğun olduğu yerlerde de çoğunlukla detay algılayacak kadar bir görme oluşur.

Bir ışık kaynağı nedeni ile bir cismin ışığın geldiği yönün ters yönünde oluşturduğu daha az ışık düşen kısma gölge, çevresindeki ışığın yoğunluğu nedeni ile göze bakan kısmın koyu gözükmesine ise silüet denir. Çözün ışığı al-

gılama kabiliyetini hızlı değiştirebilmesi sayesinde tam siyah (ışsız) bir silüet ya da tam siyah bir gölge görmek nadediren mümkün olur.

Fotoğraf sanatında -film ve sensörlerin algılama kabiliyeti çekilen fotoğrafın tümünde sabit kaldığı için- çekim aşamasında gölge veya silüet oluşur. Hatta bilinçli olarak oluşturulur. Çekilmiş fotoğraf üzerinde değişiklikler yaparak da gölge ve silüet oluşturulabilir. Normalde gözün görmekte zorlandığı bu durumlar fotoğrafta sanatsal etkinin oluşması için kullanılan yöntemlerden biridir. Gölge ve silüet fotoğrafında dikkat edilmesi gereken ön şart, fotoğraftaki diğer öğelerin normal ışık ve renge sahip olması, sadece gölge ve silüetin siyah olmasıdır. Diğer bir deyişle, gölge ve silüeti siyah hale getirmek için çevredeki diğer nesnelere oldukları renkten daha koyu veya açık hale getirildi ise, teknik olarak doğru bir fotoğraf oluşmamıştır.

Silüet 1

Silüet 2

Gölgeler

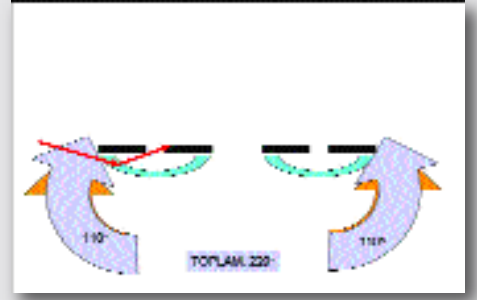
Gölgeler ve silüetler

Silüet ve gölgenin görsel algılamadan farklı olan sanatsal kullanımını gördük. Algıladığımız ama farkında olmadığı-

mız başka gerçekler de var...

Çift gözle olan görme alanımız 180 dereceden fazladır: Tam 220 derecedir. İnsan gözü hareket etmeden karşıya baktığında açı olarak derece birimi ile ifade edilen bir gördüğü alana, görme alanına sahiptir. Çörme alanını yukarıda, aşağıda ve burun tarafında üzeri deri ile örtülü kemik dokular daraltır. Kulak yönünde ise anatomik bir engel yoktur. Diğer yönlerde 35-70 derece olan görme alanı kulak yönünde 110 derecedir.

İki göz açıkken olan görme alanımız düz bakışta (gözü oynatmadan) 220 derecedir. Yani her bir yanımızda 20'şer derece arkamızı görebiliyoruz. Enteresan... Nasıl oluyor da optik bir sistemde optik açıklığın olduğu alanın gerisi görülebiliyor? Yanlara doğru en fazla 90 derece görebilmek gerekmez mi?

Yaşamımızın bilinçli her anında yaşadığımız görme alanımızın sınırlarını algılamak, neden ilk düşünülenden farklı olduğunu anlamak için bile bilgiye ihtiyaç var.

Bilgiyi işlemek için ise zeka denilen bir düşünsel yetiye ihtiyaç var.

Zeka

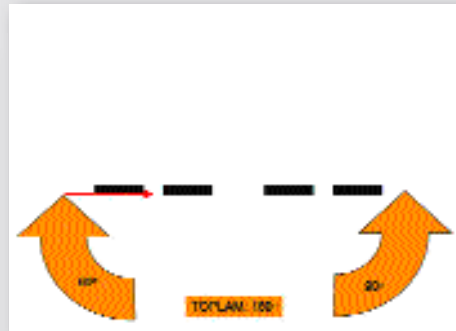
Zekanın birçok tanımı var. Tanımlar ve çeşitleri kitap, hatta kütüphaneler dolu kitap konusu... Tanımlar ve çeşitler içinden de arada çeşitlemeler yapacağız. Ben bugün zekanın biraz farklı bir yönüne değinmek istiyorum.

Hemen her birey çok zeki çocuklarının olduğundan dem vurur. Nazar değmesin, öyle de olsun.

Ama yaşamın amacı zeki olmak mı? Yaşamın tek amacı vardır bence... Mutlu olmak.

Zeka mutlu olmak yolunda bir araç olabilir. Yaşamı ve evreni anlamak, olaylar arasında bağlantılar kurabilmek, başkalarının kuramadığı ilişkileri kurabilmek ya da onlardan daha hızlı kurabilmek kişiyi mutlu eder. Eder mi?

Etmeyebilir de... Çünkü insan bireysel olmasına rağmen, aynı zamanda sosyal bir varlıktır. Yani bildiklerini, sahip olduklarını paylaşmak, başkaları tarafından anlaşılacak ister. Hadi bir örnek verelim: Kişi tuttuğu futbol takımının çok iyi bir takım olduğunu biliyor, ama çevresindekilerden hiçbiri bu takımın değerini anlayamıyor, hatta futbolun

Bunu açıklamak için gözün optik sistemini oluşturan elemanların bazılarının konumuna dikkat etmek gerekiyor. Çözün önündeki şeffaf doku olan kornea, göz küresinin optik açıklığı olan gözbebeğinin birkaç mm önünde olan ve doğal göz merceğinin iki katı kırıcılığa sahip olan (46 dioptri) dış yüzü dışbükey olan bir mercektir. Kornea merkezde yaklaşık 0,5 mm, periferide ise 0,9 mm kalınlığa sahip olan, optik olarak şeffaf bir dokudur. Korneanın içindeki ışık kırılması çevreden gelen ışıkların kırılarak gözbebeği planının gerisindeki ışığın da algılanmasını sağlar.

Çift gözle olan görme alanımız 180 dereceden fazladır: Tam 220 derecedir. İnsan gözü hareket etmeden karşıya baktığında açığı olarak derece birimi ile ifade edilen bir gördüğü alana, görme alanına sahiptir. Görme alanını yukarıda, aşağıda ve burun tarafında üzeri deri ile örtülü kemik dokular daraltır. Kulak yönünde ise anatomik bir engel yoktur. Diğer yönlerde 35-70 derece olan görme alanı kulak yönünde 110 derecedir

kurallarını bile bilmiyor ve bu kuralları öğrenmek bile istemiyor. Sonuç: Ya mutsuz olmayı kabullenerek anlaşılma-ya devam ederek yaşam, çevresindekiler bireyi hiç anlamadığı için de sosyal olarak dışlanma, öngörülerini için – gelecekte doğru çıksalar bile- çevresindekilerin kıstasları çok daha düşük seviyede olduğu için akıl dışı bulunma... Ya da sosyal olabilmek adına kapasitesinden çok daha düşük seviyedeki, belki de hiç ilgilenmediği konular ile ilgilenme. Her ikisinde de sonuç: Mutsuzluk... Beraberinde gelen üretim düşüklüğü...

Zekası belli bir seviyenin üzerindeki insanların anlaşılmaları için, kendi seviyelerindeki insanlara ihtiyacı vardır.

Toplum ortalamaları "normal" kabul eder. Çan eğrisinde nasıl IQ'su 70'in altındaki bireyler (% 2) kural dışı olarak görülüyor ise, IQ'su 130'un üzerindeki (% 2) bireyler de kural dışıdır, diğer bir terim ile "anormal"dirler. Yüksek zekalı olmak -toplumsal açıdan- anormal olmayı engellemez. Sosyal yapılar özellikleri birbirine benzeyen, benzer beklentileri olan bireyler ile ayakta kalırlar. Bu nedenle de toplumun üzerinde ya da ilerisinde olan düşünce, yaklaşım ve tarzlar toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan bireyler tarafından arzu edilmez ve desteklenmez.

Ancak madalyonun başka bir yönüne daha bakmak gerekir. Bir toplumun herhangi bir konuda ileriye gitmesi için, toplumun % 2'sinin bu konuda iyi olması gerekir. Bu % 2 toplumun geri kalanını peşinden yukarıya doğru çeker. Spor örneğinde kalırsak bir toplumun teniste ileriye gitmesi için % 2'sinin lisanslı tenis oyuncusu, yüzmede ileriye gidecek ise, % 2'sinin lisanslı yüzücü olması gerekir. Toplumun % 2'si konu-

larında başarılı bilim adamı ise bilim- de, % 2'si başarılı sanatçı ise sanatta ileriye gider toplumlar...

Toplumun daha zeki olması istenirse, zeki olan bireylerin önünün açılması gerekir.

Birçok toplum özellikle yüksek IQ'su olan bireyleri daha ilkökul, hatta ilkökul öncesi dönemde tespit edip, onlara kendileri gibi bireylerin olduğu bir ortamda eğitim vermektedirler. Böylece yüksek zekalılar zekasını kullandığı için dışlanmadan, kendisini anlayabilen bireylerin arasında olmakta, kendi açısından normal bir gelişim gösterebilmektedir. Bu yetiştirmeyi yapan toplum ise, bireyin zekası ile ürettiklerinden faydalanmakta, toplumda kendi alanında öncülük yapacak bireyler bilinçli olarak desteklenmiş olmaktadır. Toplumda az sayıda olan bu bireylerin toplumun farklı yönlerinde etkin ve etkili olması, toplumun tümünün gelişme ve yükselmesini hızlandırır.

Zeka erdemlilik midir?

Çünlük yaşamda zekayı kıvraklık, hatta kurnazlık ile eşdeğer tutanlar var. Her türlü insani değer gibi, zeka da kişiye çıkar sağlayabilir, hatta toplumda yükseltebilir. Ama eğer zeka iyi yönde kullanılmıyor ise mutluluk ve güven hissi getirmez.

Yaşamın esas amacı olan mutlu olmasını sağlayamayacak ise -yaşamdaki diğer her şey gibi- zekanın da anlamı kalır mı?

İnsan zekasını kullanırken, zekasının sonuçlarını görmek, başka insanlar ile paylaşmak ister. Bu sonuçları paylaşabilmek ancak onlarla bir arada olmak ile mümkündür. Bu da zeki bireyin zekasını erdemli bir şekilde kullanması ile olur.

Tüm toplumlarda zekasını erdemle

paralel kullanan bireylerin ön plana çıkılmalarını diliyorum.

Zekanın farklı bir yönü

Zekanın etkin kullanılma yönlerinden biri; belirlenen sınırlar içinde çalışabilmek, ancak sınırların nerede olduğunu iyi algılamaktır. Kolaymış, değil mi? O zaman hemen küçük bir zeka oyunu ile yapılan önermenin nasıl bir uygulaması olduğunu inceleyelim:

"Kare şeklinde düzenlenmiş 9 noktayı elinizi kaldırmadan aralıksız 4 düz çizgi ile birleştiriniz."

Önceden cevabı biliyorsanız zaten cevapladınız. Ama bilmiyorsanız... Biraz

zorlandınız değil mi?

Neden?

Bizim mantığımız ve öğrendiklerimiz, en kısa yolun doğru olacağını, en kısa yolun da kare biçiminin içinde kalarak olacağını vurguluyor.

Ama...

Sorunun doğru cevabı için, çizgileri kare biçiminin dışına çıkarmak gerekiyor. Önceden öğrendiklerimizin bizi engellemesini aşmak gerekiyor. Çözebilmek için oyundaki kuralları (aralıksız dört düz çizgi) iyi bilmek ve sınırları da iyi bilmek (sınır yok) gerekiyor. O zaman bireyin kendi belleğinin bireyi kısıtlamasını aşarak sonuca kolayca ulaşmak

mümkün...

Zeka oyunları dünyasına hoş geldiniz... ☺

"Yaşam felsefesi" ile başlayıp, "yaşam dersi" ile devam ettik. Çeçmiş zamanlarda sanatçıların başına gelmiş olanlarla devam edip, sanatçıların doğada da olan altın oranı kullanmalarından bahsettik. Matematiksel bir varlık ve yokluk tanımlaması ile devam edip, onu algılayan zekanın bazı yönlerine değindik. Ve bir zeka oyununun neden zeka oyunu olduğu konusundaki yorumum ile bitirdik.

Doğan her yeni günün yaşamınızı daha da yaşanılabilir yapması dileklerimizle... □

